

החובה של אלוקים לעם ישראל

Category: חגים, פסח

כאשר כל האומות מתקוממות נגד ישראל וסוגרים עליהם מכל כיוון, מופיע הקב"ה ומושיע את עם ישראל ללא עוזרים ושלוחים. כך אירע ביציאת מצרים, וכן יהיה בעזרת השם בימים אלו.

על מצוות פדיון הבן

ההפגנות בקמפוסים בארה"ב הולכות ומתפשטות כאש בשדה קוצים. היהודים בארצות הברית מרגישים קצת תחת מצור ומודאגים מהעתיד.

רבי שמלאי היה אחד מחכמי התלמוד שחי במאה השלישית לספירה. הוא היה אהוב על הציבור, נואם כשרוני ודרשן פופולרי. הוא ידוע בשל מאמריו המפורסמים. אחד מהם הוא: "דרש רבי שמלאי: תורה תחילתה גמילות חסדים וסופה גמילות חסדים. תחילתה גמילות חסדים דכתיב 'ויעש ה' אלוקים לאדם ולאשתו כתנות עור, וילבישם', וסופה גמילות חסדים דכתיב 'ויקבור אותו בגיא'" (סוטה יד, א).

רבי שמלאי אומר שהתורה מתחילה בסיפור של גמ"ח של הקב"ה עם אדם וחווה שיצר עבורם בגדים. והסיפור האחרון בתורה הוא שהקב"ה בעצמו קבר את משה רבנו, גמילות חסדים עם החיים ועם המתים.

כולנו יודעים שישנם 613 מצוות מהם 248 מצוות עשה, ו-365 מצוות לא תעשה. "דרש רבי שמלאי: שש מאות ושלוש עשרה מצוות נאמרו לו למשה, שלשה מאות ושישים וחמש לאוין כמנין ימות החמה, ומאתיים וארבעים ושמונה עשה כנגד איבריו של אדם" (מכות כג, ב).

רבי שמלאי נתן סימנים שיהיה לנו קל לזכור את מנין מצוות עשה ומצוות לא תעשה. 365 ימים בשנה יזכירו לנו כמה מצוות לא-תעשה יש בתורה, ו-248 איברים שיש בגוף האדם הם כדי להזכיר לנו כמה מצוות עשה יש בתורה.

בסוף מסכת פסחים (קכא, ב) הגמרא מספרת שפעם רבי שמלאי איקלע לפדיון הבן. פדיון הבן היא מצוה די נדירה משום שצריך לעמוד בהרבה תנאים כדי לקיים אותה. ראשית זה צריך להיות בן זכר, בנוסף הוא צריך להיות הילד הראשון של האם, ואם לפניו היה נפל (אחרי ארבעים יום של הריון) הוא לא נחשב בכור. שלישית, על הבן להיוולד בלידה טבעית ולא בניחות קיסרי. רביעית המצווה חלה רק אם האב והאם הם ישראלים, אבל אם האב או האם הם בני כהנים או לווים הבכור אינו חייב בפדיון. כשהתינוק עונה לכל התנאים, אז מצווה על האב לפדות אותו מהכהן בחמש סלעים, היום זה קצת יותר ממאה גרם כסף.

מכיוון שלידת בן בכור לפי כל התנאים הוא דבר נדיר, ואולי רק 15 אחוז מהאוכלוסייה זוכה לקיים את המצוה הזאת, לכן מקיימים אותה ברוב פאר והדר. את התינוק מלבישים בבגדי פאר והנשים מקשטות אותו בתכשיטי זהב שלהן. התינוק מובל על מגש כסף ומוגש לידי הכהן.

ואז האב מספר לכהן שאשתו ילדה לו בן זכר והוא מצווה לפדות אותו. הכהן שואל אותו "מה אתה מעדיף לתת לי [?] את בנך בכורך או לפדותו בעד חמש סלעים". האב משיב לכהן "אני חפץ לפדות אותו והנה הכסף".

ואז האב מברך ברכה כמו שמברכים על כל מצוה. כשם שאשה מדליקה נרות שבת היא מברכת "אשר קדשנו במצותיו וציוונו להדליק נר של שבת קודש", או שמברכים "על נטילת ידיים", כך גם בפדיון הבן האב מברך "אשר קדשנו במצותיו וציוונו על פדיון הבן".

רבי שמלאי נקלע פעם לפדיון הבן. כשראו שהגיע רב חשוב שאלו אותו שאלה הלכתית. הם אמרו: אנחנו יודעים שהאב מברך את הברכה על פדיון הבן, אבל יש ברכה נוספת שמברכים באותו אירוע, "שהחיינו", והשאלה היא מי מברך 'שהחיינו', אבי הבן או הכהן. האם הכהן שזוכה בחמש הסלעים והוא שמח בהם לכן הוא זה שמברך 'שהחיינו', או אבי הבן ששמח שזכה לקיים מצוה נדירה כזאת. רבי שמלאי לא ידע להשיב והוא הלך לבית המדרש ושאל את השאלה הזאת. שם הכריעו שהאב מברך את שתי הברכות, על פדיון הבן וגם 'שהחיינו'.

מי יברך 'שהחיינו' על הגאולה

בהתוועדות לכבוד יום הולדת השישים שלו (שיחות קודש תשכ"ב עמ' 374 ואילך) הרבי דיבר על הסיפור הזה מהתלמוד. בהמשך הדברים (כדרכו) הרבי 'תרגם' את הסיפור. הוא הסביר איך השאלה והתשובה הזאת בקשר לפדיון הבן רלוונטיים גם היום לכל יהודי.

הרבי אמר שמצוות פדיון הבן היא תוצאה מהסיפור של יציאת מצרים שאנו חוגגים בימים אלו. בפעם הראשונה שהקב"ה התגלה למשה בסנה הוא אמר לו: לך אל פרעה ותאמר לו: "כה אמר ה' בני בכורי ישראל [?] שלח את בני ויעבדני ותמאן לשלחו הנה אנכי הורג את בנך בכורך" (שמות ד, כב-כג).

כבר מיד בהתחלה הקב"ה הכריז על עמו ישראל כבנו בכורו, ואם פרעה ימאן לשלח אז הוא יעניש אותו במכת בכורות. ואכן זה מה שקרה בסופו של דבר. בליל פסח, כשעם ישראל ישב סגור בבתים, הקב"ה ירד לתוך מצרים והיכה כל בכור והוא 'פסח' על בתי ישראל, הוא הציל את הבכורים של בני ישראל, ובהמשך לזה באה מצות פדיון הבן.

וכמו שקראנו השבוע בפרשת בא, ביום יציאת מצרים הקב"ה אמר למשה "קדש לי כל בכור פטר כל רחם בבני ישראל באדם ובבהמה לי הוא" (כא יג,ב). ובהמשך משה מצווה את עם ישראל שהמצווה הזאת נועדה לזכור את יציאת מצרים: "והיה כי ישאלך בנך מה זאת [?] ויהרג ה' כל בכור

